

Posudek oponenta disertační práce

Univerzita Karlova	
Fakulta	Přírodovědecká
Studijní obor	Didaktika geografie
Uchazeč	RNDr. Tomáš Bendl
Školitel	doc. RNDr. Miroslav Marada, Ph.D.
Konzultantka	RNDr. Lenka Krajňáková, Ph.D.
Disertační práce	Geografické myšlení v geografickém vzdělávání: konceptualizace a rekontextualizace

Tomáš Bendl je zástupcem mladé generace didaktiků geografie, kteří přispívají k progresivnímu rozvoji oboru v Česku. Již samotné CV uchazeče jasně vypovídá o jeho kvalitách, a to nejen na poli výzkumném (viz dále), ale i v dalších oblastech akademického působení (výuka, participace na Zeměpisné olympiádě, participace na výzkumných a rozvojových projektech).

Autor zaměření svého výzkumného projektu koncipoval s důrazem na rozvoj v oblasti teoretických otázek didaktiky geografie, a především koncepčních otázek geografického kurikula; v popředí jeho zájmu je geografické myšlení, což je pojem, jak sám autor v práci uvádí, prozatím velmi vágně definovaný, avšak zásadní pro pochopení základních koncepčních dokumentů. Téma práce je tedy nejen aktuální, ale s ohledem na design výzkumu i velmi originální a nepochybně přispívá k rozvoji teorie (a částečně i praxe) v geografickém vzdělávání.

Design výzkumu je konstruován velmi promyšleně, jednotlivé dílčí kroky na sebe logicky navazují a po komplementaci lze saturovat stanovené cíle. Domnívám se, že teoreticky i aplikačně se jedná o povedený výzkum. To mj. dokazuje i to, že část publikačních aktivit, ze kterých se disertační práce skládá, byla publikována v prestižních oborově zaměřených časopisech, jenž jsou nezřídka umístěny do databáze WoS a mají IF. Řadu možných interpretačních pochybení tak měl uchazeč možnost eliminovat v průběhu tvorby článků, ze kterých je disertační projekt složen. Doplnující text se snaží více vysvětlovat a argumentovat některé teoretické koncepty a dává předkládané publikace do širších souvislostí. Na druhé straně bych však v samotném textu uvítal poněkud širší (komplexnější) pohled na realizovaný výzkum; je pravdou, že autor řadu okolností vysvětluje v publikovaných textech, avšak komplexní pohled na některé aspekty výzkumu chybějí (např. limity celé výzkumné sondy, širší diskuze dalších možných směrů výzkumu).

Z uvedeného vyplývá, že provedený výzkum je zpracován kvalitně a dokáže splnit stanovené cíle a odpovědět na výzkumné otázky. Následující okruhy mají povahu diskuzních témat, okolo kterých je možné u obhajoby vést diskuzi.

Diskuzní okruh 1 – volba stupně geografického vzdělávání a implementace do praxe

Z předkládané disertační práce je patrné, že většina výzkumného zaměření je soustředěna na terciální stupeň vzdělávání, jinými slovy na přípravu budoucích učitelů geografie (rozhovory s akademiky, kvantitativní šetření mezi studenty učitelství geografie). Autor argumentuje výběr těchto respondentů jejich potenciální silou ve školní praxi změnit koncepci výuky na tu, která se bude více soustředit na (moderní) geografické myšlení. Domnívám se však, že tento argument by znamenal relativně dlouhý časový úsek, než se generace učitelů na základních a středních školách vymění. Navíc nechápu ani jako žádoucí střídat jednu generaci tou druhou, ale spíše by bylo efektivnější myšlenky vyplývající z výsledků práce postupně implementovat do výuky geografie na základních a středních školách, a to ideálně i prostřednictvím učitelů s několika lety praxe. Jakým způsobem by bylo vhodné implementovat závěry práce do školní praxe v sekundární vzdělávání?

Navíc musím upozornit na mírnou diskontinuitu v předkládaných výzkumných studiích. Ač studie např. v JoG nebo v Geography jsou koncipovány spíše do onoho terciálního vzdělávání, aplikační studie v The Geography Teacher je koncipována spíše do sekundárního vzdělávání (pokud dobře rozumím překladu a systému amerického školství). Bohužel autor v průvodním textu k disertační práci neargumentuje kontext, který by tato aplikační studie mohla v portfoliu článků mít. V závěru článku v podstatě také není zcela zřejmé, k jakému stupni vzdělávání se autor s potřebou rozvíjet geografické myšlení výukou vyjadřuje.

Diskuzní okruh 2 – rozvoj geografického myšlení u studentů učitelství

Ač otázka, ke které bude směřovat tento odstavec, nebyla primárním cílem práce, zajímal by mě názor disertanta. Jakým způsobem podle jeho názoru je vyučujícími rozvíjeno geografické myšlení v terciálním vzdělávání u studentů učitelství geografie? Disertant realizoval kvantitativní výzkum, ale i semistrukturované rozhovory, ze kterých by bylo možné usuzovat, jakým způsobem je k rozvoji tohoto fenoménu v Česku nebo zahraničí přistupováno. Máme, nebo nemáme limity v rozvoji tohoto myšlení?

Diskuzní okruh 3 – volba kvantitativních metod

Ač je článek IV (Journal of Geography) designem výzkumu kvantitativně orientován, diskuzní je ona volba některých kvantitativních metod výzkumu. S ohledem na výběr respondentů a definici základního souboru se domnívám, že použití statistické významnosti, která slouží primárně k zobecnění výsledků je nevhodná a v rozporu se současným diskurzem ve statistice (viz např. články Petra Soukupa). Výsledky mohou být značně zkreslené. Vhodnější by byla aplikace jiných statistických procedur, které nejsou vázány na kritéria použití statistické významnosti a mohou nám vhodně popsat dosažené výsledky ve sledovaném výzkumném vzorku.

Diskuzní okruh 4 – význam výuky nižší kognitivní náročnosti

Autor se na s. 22–23 (podobně s. 34) vyjadřuje k významu konceptuální výuky v porovnání s výukou faktografickou. Ač podstatě sdělení rozumím a ztotožňuji se s ním, přesto se domnívám, že jde o až o nadměrné zjednodušení koncepce výuky. Jistě není cílem žákům předávat fakta, avšak pro pochopení některých složitějších konceptů je znalost dílčích faktografických informací nezbytná. Podobně tvrzení na s. 23 (1. odstavec) o zařazení států do specifického makroregionu podle demografických ukazatelů zavání stereotypizací a hrozí vznikem miskonceptů (např. specifické státy v makroregionech, např. Jižní Afrika, Izrael apod.). S ohledem na cílové zaměření práce rozumím, že v terciálním vzdělávání je nutné k výuce aplikovat konceptuální přístup, klást důraz na vyšší kognitivní funkce. Z předložené disertační práce také jasně vyplývá, že geografické myšlení se primárně váže na vyšší kognitivní operace. U nižších stupňů vzdělávání se však domnívám, že se jedná o složitější otázku. Jakým způsobem se k této problematice staví autor?

Diskuzní okruh 5 – terminologická náročnost oboru, jak pracovat s větším množstvím odborných pojmů

Autor vhodně zdůvodňuje význam geografického myšlení v geografickém vzdělávání. „Nových“ přístupů v tomto oboru je však celá řada (powerful knowledge, konceptuální přístup atp.). Kladu si otázku, jakým způsobem vhodně implementovat „všechny“ tyto přístupy do výuky. Koncepty jsou složité a velmi často abstraktní. Jaké jsou vztahy geografického myšlení a těchto přístupů?

Do terminologické pasti se autor pravděpodobně dostává na s. 24 (kap. 2.1.2), kde operuje i s pojmem konceptuální výuka; domnívám se, že myšlenka, že státy nepracující s konceptuálním přístupem a rozvíjejí geografické myšlení je dle mého názoru zkratkovitá a ukazuje spíše na „západní“ pohled na geografické vzdělávání. Pro jasný závěr by bylo potřeba shromáždit větší množství dat z více států.

Domnívám se, že předkládaná disertační práce klade nároky kladené na udělení titulu Ph.D. z oboru didaktiky geografie. Práci doporučuji k obhajobě.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Petr Trahorsch'.

V Ústí nad Labem 10. 9. 2024

Mgr. Petr Trahorsch, Ph.D.